

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

yıl / year: 13 • sayı / issue: 2 • yaz / summer 2013

Milli Terbiye*

Ahmet Ağaoğlu**

Haz: Şeref Göküş

Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Ana bilim dalı Öğretim Üyesi
serefmut06@hotmail.com

Türk eğitim sisteminde Osmanlı'dan günümüze kadar geçirdiği sürecin geniş bir şekilde incelenmesi için eğitim tarihi araştırmalarına hız verilmesi gerekmektedir. Bu süreçte özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan süreli yayınlarda-ki artık klasik diyebileceğimiz makalelerin/yazıların yeni harflerle doğrudan ya da sadeleştirilerek yayınlanıp bilim dünyasının istifadesine sunulması çok önemli bir girişimdir.

* Ağaoğlu, "Milli Terbiye", ss. 1, 3.

** 1869 yılında Azerbaycan'a bağlı Şişe-Şuşa şehrinde dünyaya gelen Ahmet Ağaoğlu, ilk, orta ve lise tahsilini burada tamamladıktan sonra yüksek öğrenimine Fransa'da hukuk, filoloji ve tarih okuyarak devam etmiştir. Ağaoğlu Paris'teki tahsil hayatını başarı ile bitirip ülkesine dönerek kendisini doğup büyüdüğü halkını içerisine düştüğü derin cehalet ve bağınazlıktan uzaklaştırmaya ve onlara Türklük bilinci kazandırmaya adanmıştır. Bu amacını gerçekleştirmek için hem öğretmenlik yapan hem dergi ve gazete çıkaran hem de Türklerin hakkını savunan sivil toplum örgütleri kuran Ağaoğlu ortaya koyduğu bu faaliyetler nedeniyle Ruslar tarafından yakından takip edilmeye başlanmıştır. Neticesinde Rusların baskısına ve sonu gelmez eziyetlerine daha fazla dayanamamış ve 1909 yılında İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır.

Ağaoğlu, İstanbul'da bir taraftan *Hikmet, Sebülreşad, Türk Yurdu, Tercüman-ı Hakikat, İslam, Jeune Turc* gibi dergi ve gazetelerde makaleler yayınlarken diğer taraftan Türk Derneği, Türk Yurdu ve Türk Ocağı gibi dönemin en önemli Türkçü cemiyetlerinin kurulmasında ve yönetilmesinde görev almıştır. Bunun yanında İstanbul Darülfünun Rusça öğretmenliği, Türk Tarihi Profesörlüğü, İttihat ve Terakki Partisi merkez komitesi üyeliği ve 1912 yılında Afyonkarahisar mebusluğu gibi görevlerde de bulunan Ağaoğlu, 1919 yılında İngilizler tarafından "Asayiş bozma ve Ermenilere zorbalık" bahane edilerek Malta adasına sürgüne gönderilmiştir.

28 Mayıs 1921 tarihinde serbest bırakılan Ağaoğlu, kısa bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Ankara'ya gidip orada Mustafa Kemal Paşa ile tanışarak, bu süreçten sonra, milli mücadele hareketinin en ön safalarında yer almıştır. Ağaoğlu, Ankara'da, bir yandan Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü görevini yürütürken diğer yandan Hakimiyet-i Milliye gazetesinin başyazarlığını da sürdürmüştür. Bununla birlikte Ankara Hukuk Mektebi'nde hukuk dersleri vermiş; 1923 yılında ikinci, 1927 yılında da üçüncü dönem Kars milletvekilliği yapmıştır. 1933 yılında Akın gazetesini çıkaran Ağaoğlu, yine aynı yıl gerçekleştirilen üniversite reformu sonucunda İstanbul Üniversitesi'nden emekli edilmiş ve 1939 yılındaki ölümüne kadar evinde mütevazı bir hayat sürdürmüştür. Bu ve daha geniş bilgi için bk. Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları)*, s. 200-227; Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 408-412; Sakal, *Ağaoğlu Ahmed Bey*, s. 7-63; Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, s. 157-166.

Bu bağlamda, biz de bu sürece destek olmak için, Ahmet Ağaoğlu'nun 21 Temmuz 1926 yılında 1808 nolu Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde yayınlanan "Milli Terbiye" adlı makalesinin Latin harfleri ile aynı şekilde çevirisini yaptık. İlgili metnin ilk kısmı birinci sayfada, devamı aynı sayının üçüncü sayfasında yer almaktadır. Yazıda herhangi bir sadeleştirme, ilave ya da çıkarmaya yer vermedik.

Aşağıda yayınlayacağımız bu makale önemli bir metindir. Çünkü İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte başlayan demokratik ortam neticesinde, Türkçülük akımına mensup aydınlar Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını durdurmak için işe eğitimle başlanması gerektiğine inanıyorlardı. Bu nedenle Türkçüler gerek kendi çıkardıkları dergi ve gazeteler gerekse diğer süreli ve süresiz yayın organları aracılığıyla eğitim-öğretim konusunun toplumun her kesimi tarafından dikkate alınmasını ve bu sayede geniş bir tartışma ortamı doğmasını istiyorlardı.

Türkçülerin bu alandaki temel hareket noktası eğitimin millileştirilmesidir. Yani o anki Türk toplumunun bünyesinde yer alan ve dinamik bir hüviyete haiz olan dil, din, edebiyat, tarih ve anane gibi kültürel değerlerin eğitim-öğretim aracılığıyla Türk çocuklarına ve gençlerine aktarılmasıdır. Nitekim dönemin en önemli aydınlarından olan Ziya Gökalp Muallim,¹ Ahmed Ağaoğlu İçtihad,² Edhem Nejad ise Yeni Fikir³ mecmualarında konuyla ilgili yazılar kaleme almışlardır.

Onlara göre dil, din, aile, ahlak, tarih ve edebiyat gibi kültürel öğeler bir topluluğun millet haline gelmesini sağlayan en önemli etkenlerin başında yer almaktadır. Bu unsurlar, aynı zamanda, insanları belirli bir amaç etrafında toplayan ve onların bilinçli bir şekilde hareket etmelerine neden olan önemli bir itici güce de sahiptirler. Bu gücün toplumun her kesimine ve en önemlisi genç dimağlara aktarılması ancak milli bir terbiye ile mümkündür. Milli terbiye, mektepler ve öğretmenler aracılığıyla, gelişen ve büyüyen yeni nesle, içinde yaşadığı toplumunun kendi dilini, dinini, ailevi özelliklerini, tarihini, edebiyatını doğru, tutarlı ve şuurlu bir şekilde öğretmektir. Böylece toplumda "dejenere" denilen amaçsız ve hedefsiz bir nesil yerine, ne yaptığını bilen, kendi varlığının farkında olan ama aynı zamanda etrafında yaşayan diğer insanlara da hoşgörü ile bakabilen bir gençlik yetiştirmek mümkün olacaktır.

Birbirleri ile paralel bir görüş ortaya koyan bu Türkçü aydınların eğitimdeki millileşme istekleri, ne yazık ki, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde tam olarak uygulanma imkanı bulamamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de benzer çalışmalar devam etmiştir. Bu nedenle Ahmed Ağaoğlu'nun 1926 tarihli bu yazısı hem mevcut zaman dilimindeki "milli terbiye" yaklaşımlarına ışık tutması, hem de iki dönem arasındaki fikirlerin karşılaştırılmasına imkan vermesi açısından çok önemlidir.

¹ Gökalp, "Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye 1", ss. 3-9; Gökalp, "Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye 2", ss. 33-39; Gökalp, "Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye 3", ss. 66-71; Gökalp, "Milliyet ve Terbiye: Milli Terbiye 4", ss. 97-102; Gökalp, "Terbiye Münakaşaları: Milli Terbiye 5", ss. 193-202; Gökalp, "Terbiye Münakaşaları: Milli Terbiye 6", ss. 225-231; Gökalp, "Terbiye Münakaşaları: Milli Terbiye 7", ss. 264-272.

² Ağaoğlu, "Terbiye-i Milliye", ss. 782-786.

³ Nejad, "Müdafa-i Milliye ve Terbiye 2", ss. 267-273; Nejad, "Müdafa-i Milliye ve Terbiye 4", ss. 327-333; Nejad, "Müdafa-i Milliye ve Terbiye 5", ss. 394-399.

Millî Terbiye

Birkaç günden beri şehrimizde Türkiye mu'allimlerinin umûmî kongresinin ictima' ettiği ma'lûmdur. Ma'ârif hayâtımızda bu, bir yeniliktir. Fâ'ide ve ehemmiyeti der-kâr olan bu yeniliği ihtiyâr etmekle Cumhûriyet idâresi pek mühim bir eser-i teceddüd ve fa'âliyet ibrâz etmiştir. Ve bundan dolayı şâyân-ı şük-rândır.

Vâkı'an bu gibi ictimâ'lara alışkın olmadığımız ve kongrenin ruznâmedeki mes'eleleri etraflı ve şümüllü bir tarzda münâkaşa için müstahzır olmadığı müzâkerelerin cereyânından gözükmededir. Fakat işin başlangıcında bulunduğumuzdan bu cihet i'zâm edilecek bir ehemmiyeti hâ'iz add olunamaz. Kongrelere devâm olundukca hem mümârese ve tecrübe artacak ve hem de müzâkereler daha ziyâde şümül ve vüs'at peydâ eyleyecek ve nihâyet yeni kongre ma'ârifimizde yeni bir terakkî hatvesine mukaddime teşkîl edecektir.

Bu defa akd olunan kongre dahî fâ'ideden hâlî kalmamıştır. Hiç olmazsa ma'ârifte a'id birçok hayâtî ve mühim mes'eleler üzerine celb-i dikkât eylemiş ve âtideki kongreler için ciddi zemînler irâ'e eylemiştir.

Ezcümle meselâ, bizim bilhassa dikkatimizi celb eden iki mühim mes'ele üzerinde kongre ehemmiyetle tevakku' eylemiştir. Bu mes'eleler yukarıda serlevha ittihâz ettiğimiz iki mevzûdan ibârettir. Bu mevzû'lar etrâfında birçok fikirler beyân edildi ise de kongre mes'elenin ilmî ve şümüllü bir tarzda tedkîkini husûsi bir hey'ete havâle ederek gelecek senedeki kongrede uzun uzadıya müzâkere olunmalarına karar verdi. Bu karar çok münâsib olmuştur. Zîrâ millî ve asrî bir terbiye gibi ehemmiyeti âşikâr olan bu mes'ele hakkında sellemehü's-selâm müzâkere cereyân edemeyeceği ve karar verilemeyeceği bedfih'dir.

Ma'amâfih mademki bu mes'ele vaz' edilmiştir, bizde düşündüklerimizi serd etmeyi fâ'ideden hâlî görmedik.

Millî terbiye nedir?

Bizce millî terbiye, Türkcülerce kabûl edilmiş olan âtideki birlikleri te'mîne ma'tûf bir terbiyedir: 1-Dil birliği, 2-Dîn birliği, 3-Dilin birliği. Dil birliğinin ehemmiyeti der-kârdır. Ferdleri yek diğere rabt eden en mühim çimento lisândır. Lisânı parçalanmış, muhtelif lehcelere ayrılmış bir milletde vahdet aramak abesdir. Milletın vazîfesi bu ayrılıkları kaldırmak, gayr-i kâbil-i tecezzî bir lisân etrafında bütün ferdleri toplamaktan ibâret olmalıdır. Türkcemizde bu ameliyye yapılmaktadır. İstanbul şivesi, gittikçe umûmîleşmekte ve Türk illerinin kâffesine sirâyet eylemektedir. Fakat mekteb, İstanbul şivesi üzerinde dahî işlemelidir. Bu şivenin Cenâb Şehâbeddîn tarzı ve Ya'kûb Kadrî tarzları vardır. Şivenin tamâmen millî olması için bazı sun'î ve izâfi hamûlelerden kurtulması îcâb eder. Meselâ Fârisî ve A'râbî terkîplerin izâlesî ile yerine hakîkî Türk terkîplerinin ikâmesi, ıstılahların tesbîti, imlânın Türk telaffuzuna göre ta'yîni, bütün mekteblerin aynı imlâ ile yazılmış aynı kırâ'at ve aynı sarf ve nahiv kitâblarının tedrîsi ve ilâ âharihî. İşte münhasıran dil birliğini te'mîn husûsunda mektebin tevessül edeceği vasıtalar.

Dîn birliğine gelince, bunun da ehemmiyeti der-kârdır. Muhtelif mezhebler arasında inkısâma uğramış olan bir milletde dahî vahdet aramak abesdir. Millî ter-

biye endişesi ile mütehasis olan bir millet bu ihtilâfları, ayrılıkları dahî kaldırmağa ve yerine vâhid bir dîn zihniyeti ikâme ettirmekle mükellefdir. Bunun için de hiç bir mezheb ve târikat iltizâm edilmeksizin dîn esasları doğrudan doğruya Kur'an'dan istihrac edilmek üzere sâde Türkçe telkîn olunmalıdır. Yine sâde Türkçe olmak şartı ile du'âlar, ilâhîler öğretilmeli ve âyinler icrâ olunmalıdır. Peygamberimizin ve ilk İslâm rehberlerinin terceme-i hallerine, İslâmiyet'in sûret-i tekevvinüne â'id yine sâde Türkçe ile kısa ma'lûmât verilmelidir.

Dilin birliği, bu birliği teşkil eden avâmil daha mu'dil ve daha karışık olduğundan üzerinde daha ziyâde tevakkuf etmek lâzım, hakikatde ve dilin birliği, milleti teşkil eden ferdlerin taşıdıkları arzu ve meyillerin ve ta'bîr-i âharla zihniyetlerin vahdeti demektir. Halbûki ferdî zihniyetlerin tekevvin ve teşekkülleri pek çok ta'yîn ve tesbîti gayr-i kâbil olan âmillerin te'sirleri neticesidir. Ma'amâfih, millî zihniyet denildiği zamân milletin umûmî kütlesinden ziyâde millete rehberlik eden ve onun mukadderâtı üzerinde te'sirler icrâ eyleyen zümrenin taşıdığı zihniyet nazar-ı dikkate alındığından, bu zihniyet teşekkülü üzerinde mü'essir olan başlıca âmiller az çok tesbît edilebilir.

(Birinci sahifeden mâ-ba'd)

Bu âmiller âcizlerince şunlardır: Â'ile, mekteb, dîn, edebiyât, mûsîkî ve ah-lâk.

Şimdi bu âmilleri birer birer tahlîl edelim:

Â'ile: Bizde â'ileler ale'l-umûm şu'ûrlu bir terbiye vermekden âcizdirler. Ekseriyetle mektebin çocuk üzerindeki te'sirlerini ibtâl ederler. Binâenaleyh, â'ile ile mektebin yaklaşmalarını ve mektebin â'ile üzerine dahî te'sir icrâ etmesini te'mîn etmek elzemdir. Bunun için de çocuk ebeveynini mektebe celbetmek, onlardan çocuklara yardım cem'iyetleri teşkil eylemek, kendileri ile musâhabelerde bulunmak, â'ile müsâmereleri tertîb etmek gibi vâsıtalara müraca'ât olunmalıdır. Bu sûretle mekteb terbiyesi ile â'ile terbiyesinin vahdeti te'mîn edilirse maksada birgün evvel vâsil olunabilir.

Dîn hakkındaki fikrimizi yukarıda serd etdik. Mekteb, ferdî zihniyetin tekevvinü üzerinde en mühim âmil mektebdir. Mektebde edinmiş olduğu bir his ve fikri, almış olduğu intibâ'ı çocuk ba'zen tâ ömrünün nihâyetine kadar taşır. Mekteb ise, ta'lîm hey'etinin mecmû'undan ibâretidir. İlme ve doğruluğa, hakka ve hakîkate, azm ve sebâta, merbûtiyet hissini tenmiye eden hep bu hey'etdir. Vatan bahsini de telkîn eden bu hey'etdir.

Fakat ta'lîm hey'eti bu yüksek vazîfesini ifâ edebilmek için evvelâ kendisi o sıfatlar ile muttasif olmalıdır. Sâniyen hep birlikde aynı gâyeyi gütmelidir. Binâenaleyh Dâru'l-mu'allimînler husûsî bir dikkat ve i'tinâ sarf olunmalıdır. Mu'allim olacak zât mektebden kendisinin kudsî bir vazîfe ile mükellef olduğuna kâni' olarak îmân ederek çıkmalıdır. Sonra, ta'lîm hey'eti arasında mektebde ta'kîb olunan gâye üzerinde ittihâd-ı tâm mevcûd olmalıdır. Meselâ birisi kozmopolit diğeri milliyetçi, birisi maddiyâtçı diğeri ma'nevîyâtçı, birisi cumhûriyetçi diğeri meşrûtiyetçi olan mu'allimlerden müteşekkil bir ta'lîm hey'eti millî terbiye ve ta'lîm nokta-i nazarından en muzır bir hey'etdir. Fi'l-hakîka riyâzî ve müsbet ilim-

ler mu'allimleri, his ve duygu neticesi nokta-i nazarından, o derece mü'essir add edilmezler. Fakat unutmamalıdır ki bir mu'allim makine değildir, talebesi ile dâ'imâ musâhabeler yapar, talebesine kendi misâli ile dâ'imâ bir numûne irâ'e eder. Binâenaleyh, bunların dahi aldıkları doğru hareket dâ'imâ müessirdir, dâ'imâ çocuğun rûhu üzerinde âmildir. Bunlar müttehiden hareket etmezler. Ve çocukları muhtelif te'sîrler altında bırakılırsa, çocuklarda tabî'atı ile tereddüd, seciyesizlik, lâubâlilik gibi millî terbiye nokta-i nazarından gâyet muzır hâssalar tekevvün eder.

Ma'amâfih mektep ta'lîm ve terbiyesinde en müessir olan mu'allimler şübhesiz ki târîh, edebiyât, felsefe, ictimâ'îyyât ve ahlâk mu'allimleridir. Ve bunlar arasında dahî millî terbiye nokta-i nazarından târîh ve edebiyât dersleri husûsî bir mevki'î hâ'izdirler.

Târîh bir ferde, milletini öğretir. Milletini mâzisini ve bu mâzide irâ'e etmiş olduğu mahiyeti bildirir. Binâenaleyh târîh dersi ve târîh kitâbı bir ferde milletini hem sevdirebilir ve hem de ona karşı nefret telkîn edebilir! Binâenaleyh bu derse husûsî bir dikkat atfetmek icâb eder. Millî terbiye gâyesini güden bir mektebde evvelâ târîh mu'allimi, tam ma'nâsı ile bir vatanperver olmalıdır. Mütereddid, îmansız, kozmopolit birisi, kendisini bilen milletçi bir muhîtde târîh mu'allimi olamaz! Olursa, o muhîtin kendi mukadderâtına karşı lâ-kayd kaldığına hükmetmelidir. Sâniyen, târîh kitâbı milletden bahsetmelidir, milletin muhtelif devirlerde ibrâz etmiş olduğu yüksek ma'nevî ve maddî eserleri irâ'e eylemelidir! Bu nokta-i nazarından elyevm elde bulunan bütün târîh kitâblarını toplayıp yakmalıdır! Zîrâ bunlar Türk milletinin târîhi değildir! Cabbâr ve zâlim müstebidlerin zulüm ve cebir hikâyeleridir! Vekâletin birinci ve en müsta'cel vazîfesi hakîki Türk milletinin târîhini yazdırtıp mekteplerde tadrîs ettirmektir!

Edebiyâta gelince -âcizlerince- bir memleketin vaziyeti üzerine dîn ve târîhden sonra en mü'essir olan âmil edebiyatdır. Ma'a't-te'essûf bu saha dahî menfidir! Eski edebiyâtımız millî terbiye nokta-i nazarından ve kelimenin bütün ma'nâsı ile muzırdır. Zâten, bu edebiyât zamân ve mekândan mücerredir. Orada Leylâ var, Mecnûn var, mey var, sâkî var, bülbül var, gül var, hûri var, gılmân var, çeşm-i siyâh var, zülf-i perîşân var, pâdişâh var, kasr var, hamâm var, tas var, ne Türk var, ne Türk vatani, ne millî bir mefkûre var ve ne beşerî bir ide'âl...!

Bu edebiyâtın çocuk rûhu üzerinde icrâ ettiği müdhiş tahrîbleri hemen hepimiz tecrübe ettik!! On iki yaşında çocuk ya Leylâ oluyor, ya Mecnûn veyâhûd fenâfî'llâh olarak göklerde uçar!! Böyle bir edebiyâtdan numûneler ittihâz ederek kırâ'at kitâblarına sokmak veyâhûd ilk ve orta mekteplerde tadrîs eylemek, millî terbiye nokta-i nazarından cinayettir!

Bunu bu mekteplerden tard etmeli ve olsa olsa Dârü'l-fünûnda, artık zihniyetleri tekevvün etmiş olan efendiler ile beraber bir tedkîk mevzû'u yapmalıdır! Edebiyâtımızın son devrine gelince, burada son derece dikkatli olmalıdır ve kırâ'at kitâblarında kozmopolit ide'âli arkasında koşan edîblere yer vermemelidir. Bu gibi edîbler olsa olsa -orta tedrisâtın-son sınıflarında ve tenkîd olunarak tedkîk edilebilir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Ahmed, "Milli Terbiye", *Hakimiyet-i Milliye*, Y. 6, N. 1808, 21 Temmuz 1926.
-----, "Terbiye-i Milliye", *İçtihad*, N. 27, 15 Temmuz 1327.
- Akçura, Yusuf, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri (1928 Yılı Yazıları)*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2001.
- Gökalp, Ziya, "Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye 1", *Muallim*, C. 1, yıl. 1, S. 1, 15 Temmuz 1332.
-----, "Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye 2", *Muallim*, C. 1, yıl. 1, S. 2, 15 Ağustos 1332.
-----, "Terbiye ve Milliyet: Milli Terbiye 3", *Muallim*, C. 1, yıl.1, S. 3, 15 Eylül 1332.
-----, "Milliyet ve Terbiye: Milli Terbiye 4", *Muallim*, C. 1, yıl. 1, S. 4, 15 Teşrin-i Evvel 1332.
-----, "Terbiye Münakaşaları: Milli Terbiye 5", *Muallim*, C. 1, yıl. 1, S. 7, 15 Kanun-i Sani 1332.
-----, "Terbiye Münakaşaları: Milli Terbiye 6", *Muallim*, C. 1, yıl. 1, S. 8, 1 Mart 1332.
-----, "Terbiye Münakaşaları: Milli Terbiye 7", *Muallim*, C. 1, yıl. 1, S. 9, 1 Nisan 1332.
- Nejad, Edhem, "Müdafa-i Milliye ve Terbiye 2", *Yeni Fikir*, C. 2, S. 9, Mart 1329.
-----, "Müdafa-i Milliye ve Terbiye 4", *Yeni Fikir*, C. 2, S. 11, Mayıs 1329.
-----, "Müdafa-i Milliye ve Terbiye 5", *Yeni Fikir*, C. 3, S. 13, Mart 1329.
- Oba, Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1995.
- Sakal, Fahri, *Ağaoğlu Ahmed Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, 2001.